Огляди

Наталія Кузіна (м. Київ)

Популяризація краєзнавства: нові видання з історії міста Суми

Рец. на науково-популярні видання: Суми. Запрошуємо до знайомства: путівник / автор тексту Д. В. Кудінов; кер. проекту І. О. Дяденко, В. К. Шейко; ред. М. Л. Охрименко. – К.: Фоліграант, 2013. – 160 с.; Історія символіки міста Суми / Д. В. Кудінов. – Суми: ТОВ «ДД Папірус», 2013. – 60 с.

Популяризація знань про минуле є важливим завданням історичної науки, а в контексті регіональної історії – також і краєзнавства. Останнім часом з'являється все більше видань, присвячених різним аспектам минувшини окремих українських територій та населених пунктів. Серед них – путівник по місту Суми та брошура «Історія символіки міста Суми», які побачили світ у минулому 2013 році. Ініціатором створення обох видань виступили Комунальна установа Агенція промоції «Суми» Сумської міської ради і Сумська обласна громадська організація «Центр соціально-гуманітарного розвитку «Рідний край». Автором – науковий співробітник Агенції, член Сумської обласної організації Національної спілки краєзнавців України Дмитро Кудінов.

Двомовний (українська та англійська мови) путівник «Суми. Запрошуємо до знайомства» структурно складається зі вступу та дев'яти маршрутів, що проходять по різним районам обласного центру України. Автор стисло описав головні віхи історії міста Суми, а також його окремих частин – кожен маршрут починається з короткого опису минулого району, крізь який він пролягає. Проте у путівнику вміщена не лише історична інформація. Тут читач може познайомитися також з біографіями видатних мешканців Сум, з архітектурою міста, промисловістю, вищою освітою, зеленими зонами та сучасним громадським життям, що дозволяє встановити більш-менш повну картину як існував і як живе у наш час обласний центр. Путівник має не лише пізнавальну цінність (в ньому наводиться чимало цікавих фактів про місто Суми та його мешканців), але й виховну. Зокрема, автором вжиті реконструйовані назви деяких районів; звертається увага на історичні назви вулиць. Це певною мірою може посилити інтерес городян до історії свого населеного пункту і дозволити іногороднім читачам уявити масштаби та характер змін, що відбувалися більш ніж за 350-річну історію Сум. У путівнику також можна віднайти відповіді на питання: як у різний час містобудівельні проекти вплинули на сучасне архітектурне обличчя Сум? Як події української історії впливали на зміну адміністративного статусу та соціально-економічний розвиток? Які місця свідчать про багате історичне минуле цього слобожанського міста? При цьому путівник втрачає популярного стилю, адже його завданням є презентація міста широкому загалу читачів.

Виграє путівник і завдяки сучасному дизайну обкладинки, оригінальному оформленню початку кожного маршруту «під акварель», а також багатому ілюстративному ряду. Особливо рясно в путівнику подаються фотокопії експонатів Сумського обласного краєзнавчого музеїв та Сумського обласного художнього музею імені Н. Х. Онацького. Важливим компонентом путівника є карти, що додаються до кожного маршруту.

Хоча в цілому дане видання виконане на належному європейському рівні, варто відмітити окремі його недоліки. Зокрема, зустрічаються певні огріхи в англійському перекладі тексту. Загальна мапа Сум виступає здебільшого в якості художнього оформлення форзацу. Варто було б, на нашу думку, зробити розкладну карту, зручну для користування туристів. По тексту нами відмічені деякі неточності. Зокрема, автором невірно датоване перейменування вулиці Фрунзе на сучасну назву вулиця Воскресенська (правильна дата – 2003 рік). Також помилка виявлена в означенні минулого будинку нинішнього палацу дітей та юнацтва.

Правильно було б вказати, що він зводився не лише для Олександрівського сільськогосподарського банку, а мав багатоцільове призначення для системи земського кредитування.

Але виявлені неточності в цілому не впливають на позитивне враження від нового путівника по місту Суми. Враховуючи те, що попереднє подібне видання вийшло у 1989 році, то рецензований «Суми. Запрошуємо до знайомства» є принципово новим – зручним, інформативним та ергономічним. Сподіваємося, що він принесе свою користь для розвитку туризму в Сумах та Сумській області, а також стане основою для інших популярних краєзнавчих видань.

«Історія символіки міста Суми» є другим виданням краєзнавчого спрямування КУ Агенції промоції «Суми». Автором брошури також є її науковий співробітник Дмитро Кудінов. Дана робота є доволі оригінальним твором, оскільки презентує історію символіки лише одного окремого населеного пункту. Видання «Історія символіки міста Суми» є двомовним (українська та англійська мови), добре ілюстрованим виданням. Прикметне, що в оформленні брошури, як і у путівнику, також використаний смарагдовий колір, який має глибоко символічний характер, адже полотнище прапору міста Суми має саме таке забарвлення.

Структурно брошура складається зі передмови, восьми глав та післямови. Наприкінці автором наведений список використаної літератури (31 позиція). У «Передмові» Д. Кудінов справедливо зазначив, що брошура «присвячена минулому та сучасності символіки Сум, її становленню, розвитку та значенню в житті городян» та підкреслив, що знайомство з нею сприятиме гуртуванню городян, їхньому патріотичному вихованню, поглибленню знань з історії краєзнавства. Науково-популярний стиль брошури полегшує її сприйняття широким колом читачів.

Перша глава – «Вексилологія, сфрагістика і геральдика: історія, правила, художній образ» – вводить до світу символіки та стає основою, на тлі якої розглядається історія емблем міста Суми. Тут та в інших главах наводиться чимало термінів, етимологія та тлумачення яких також подається автором у виносах або прямо в тексті. Решта глав присвячена конкретно символам міста Сум. При цьому історія їхнього складання та вжитку показана на фоні політичних змін українського та російського суспільства (Хмельниччина, впровадження Комісії з влаштування

слобідських полків, ліквідація полкового устрою на Слобожанщині, внутрішні реформи часів Катерини ІІ, міська реформа 1870 року, радянська доба, здобуття незалежності Україною). Іншою особливістю видання є увага автора до різних підходів щодо зображень символів. Зокрема, це стосується репліки прапору Сумського слобідського козацького полку. У виданні також розкривається зміст вжитих емблем, зокрема, на гербах, створених для прапорів Сумського слобідського козацького полку геральдистом Йоганом Бекенштейном. Розповідається про характер і масштаби презентації герба. Якщо в дореформений період герб, як зазначає автор, не мав широкого вжитку через декларативний характер міської реформи Катерини ІІ, коли міський символ фактично не підтверджував вільні права міського поселення, то у пореформений час спостерігалося, навпаки, явище постійного декларування головного міського символу.

Цікавою є розповідь про історію створення герба Сум радянського періоду (1972 р.), відтвореної завдяки інтерв'ю з колишнім головним архітектором м. Суми М. Ільченко і автором ескізу герба І. Бондарем. Розробка радянського варіанту міського символу Сум співпала з геральдичним бумом, що охопив у 1960–1970-ті роки міста УРСР. Місцеві партійні комітети підходили до справи ґрунтовно: оголошувався конкурс, підбиралися його учасники, працювало журі в складі партійних керівників, архітекторів та митців. Проте, обраний варіант гербу не мав офіційного підтвердження – його так і не затвердили на сесії Сумської міської ради. В 1991 р. місто повернуло собі старий герб, затверджений уперше ще в 1781 році.

Авторський текст брошури перемежований уривками оригінальних документів, що дозволяє уявити історію міської символіки як доволі складний процес, в тому числі обумовлений політичними міркуваннями і не обмежений виключно обговоренням художнього втілення проектів. Видання ілюстроване не лише ескізами прапорів, печаток та гербів Сумського слобідського козацького, Сумського гусарського полків, міста Суми, багато з яких демонструється вперше в кольоровому варіанті, але й портретами та фотографіями геральдистів, причетних до розробки гербів м. Суми. Ряд фотографій демонструють сучасне втілення герба міста Суми на нагородах Сумської міської ради, реконструйованих вулицях міста, пам'ятних знаках, будинках і т.п. У «Післямові» автор знов звернув увагу на виховне значення символіки, «що об'єднує городян в єдину громаду, уособлюють її права та обов'язки», а примноження слави міста залежатиме від того, як сумчани будуть вживати надалі символи, шанобливо ставитися до них, розвивати краєзнавчі дослідження та поширювати знання про рідне місто.

З метою вдосконалення подальших видань з історії міста Суми, варто звернути увагу на окремі недоліки. Зокрема, описка на ст. 18. Парсуна, на якій зображений перший сумський полковник, підписана «Герасим Герасимович Кондратьєв», тоді як правильно було написати «Герасим Кіндратович Кондратьєв». Також, на нашу думку, правильніше було б змінити назву четвертої глави видання («Ескізи гербів для міста Суми Йоганна Бекенштейна»), оскільки в ній йдеться не стільки про символіку конкретно міста Суми, скільки про емблематику Сумського слобідського козацького полку.

Загалом, «Історія символіки міста Суми» є цікавим науково-популярним і виданням, акцентованим на прикладі одного з українських міст на розвиткові вітчизняних вексилології, сфрагістики та геральдики. Фактичні дані, окрім вказаної нами описки, є достовірними. Положення та висновки автора відповідають сучасному баченню розвитку символіки в Україні.

Є всі підстави зробити висновок, що рецензовані видання, підготовлені кандидатом історичних наук Дмитром Кудіновим – це новий крок у розвитку і популяризації краєзнавства в Україні, важливий приклад «прикладного краєзнавства», що сприяє інформаційному насиченню туристичної та екскурсійної галузі, а завдяки англомовній версії робить доступним знання про історико-культурну спадщину міста Суми для світової спільноти.

Микола Дмитренко (м. Київ)

Енциклопедична перлина українського краєзнавства

До найактуальніших проблем історичної науки належить пізнання минулого народу через вивчення життя ряду поколінь у стабільних, фіксованих осередках проживання як основи формування нації та держави в її суспільно-політичному, соціально-економічному, ментально-культурному планах. Краєзнавча тематика в Україні особливо актуалізована в останні десятиліття. Опубліковано ряд помітних досліджень історій конкретних сіл та містечок, на що раніше відчувався духовний голод: Качкан В. Незнищенне село: сторінки історії села Рибного Тисменицького району у слові і документах. – Коломия, 2000. – 196 с.; Клишта П. І. Село Зазим'є на Київщині: Історико-краєзнавчий нарис. – К., 2000. – 224 с.; Гром Г. Франкові Нагуєвичі. – Дрогобич, 2004. – 284 с.; Легендарна Буша: Історія, перекази, поезія. – Вінниця, 2004. – 120 с.; Романюк Я., Романюк Л. Залуччя над Черемошем. – К., 2004. – 262 с.; Панчук В. Мар'янівка – пісня і доля. – К., 2004. – 324 с.; Коритко Р. Данильче – село Опільської землі. – Львів, 2005. – 424 с.; Танцюра Г. Зятківці. Історико-етнографічний нарис. – К., 2006. – 640 с. та ін.

У Білій Церкві започатковано чи не найцікавіший у краєзнавстві напрям – проект «Родовідна книга». Зокрема, вийшли два томи: Чернецький Є., Бондар А. Українське село. Родовідна книга Красного та Затиші на Білоцерківщині (2011), Чернецький Є. Українське село. Зажинки до родовідної книги Потіївки на Білоцерківщині (2013).